

TON VAN KEMPEN & NICOLINE VAN DE BEEK

MADAME MANET

*Muziek en Kunst in het Parijs
van de Impressionisten*

TON VAN KEMPEN & NICOLINE VAN DE BEEK

MADAME MANET

*Muziek en Kunst in het Parijs
van de Impressionisten*

Uitgeverij Het ArchiefCollectief

WOORD VOORAF

Op 15 april 1853 trad in het 'locaal van Het Nut' in Zaltbommel de pianiste Suzanne Leenhoff op. In haar kleren hing nog de geur van Parijs, waar ze al zeven jaar woonde. In 1863 keerde ze opnieuw terug naar Zaltbommel, ditmaal niet voor een concert, maar voor haar huwelijk met de kunstschilder Édouard Manet. De trotse vader van Suzanne, die stadsmuziekmeester was, bespeelde het orgel van de St. Maartenskerk en op de achtergrond klonk het bonkende, ritmische geluid van het heien van de palen voor de nieuwe Waalbrug. De dichter Baudelaire feliciteerde zijn vriend Manet dat hij met 'deze knappe en grote pianiste' trouwde. Kunstenaars Berthe Morisot was minder vleiend. Zij schreef: 'Hij probeert van dit monster iets slanks en interessants te maken.'

Deze Suzanne Leenhoff, Madame Manet, uit het provinciale Zaltbommel, zag de eerste grote wereldtentoonstelling in Parijs. Ze ontving op haar salonavonden kunstenaars Degas, Zola, Renoir en Monet. Ze flaneerde over de nieuwe boulevards van Haussmann. Ze beheerde de erfenis van Édouard Manet. Op Hollandse koopmanswijze verknipte ze sommige schilderijen tot meerdere portretten. Zij is de spil in dit boek over de Belle Époque in Parijs. Als nuchtere Hollandse vrouw vertelt ze uitgebreid over de turbulente periode 1847-1905, waarin zij in Parijs woonde en de stad op cultureel gebied het centrum van de westerse wereld vormde.

Toen wij over haar hoorden, vroegen we ons af hoe een meisje uit de Bommelerwaard in Parijs was beland. Omdat de tweede helft van de 19e eeuw zo tot de verbeelding spreekt met alle ontwikkelingen in kunst en cultuur, besloten we het verhaal van haar en Édouard Manet uit te zoeken.

Op een zekere dag vertelde een archivaris van de Parijse Fondation Custodia over zijn ontmoeting met een Engelse dame. Volgens hem wist zij alles over Manet. We ontdekten dat de belangrijkste Manetpublicaties van haar afkomstig waren. We vertrokken dus naar Londen, naar Mrs. Juliet Wilson-Bareau. Een heerlijk mens,

inderdaad vol kennis en enthousiasme over Manet en zijn werk.

‘You mustn’t make Suzanne into a heroine,’ zei Juliet Wilson-Bareau onmiddellijk na onze eerste ontmoeting. ‘She was a good but not very wise woman and though I’m sure she loved Manet, I doubt that she ever really understood him.’

De boulevardier en flaneur Manet werd omringd door aantrekkelijke modellen en courtisanes. Te oordelen naar een portretfoto uit het familiealbum, zag Suzanne Leenhoff er naar hedendaagse maatstaven niet elegant uit. Toch moet zij, ook al was ze een protestantse uit een provinciaal Hollands stadje, een zekere aantrekkingskracht hebben uitgeoefend op de ‘handsome, intelligent and artistic’ Manet, zoals Juliet hem typeerde. ‘Why he married her I suppose that’s part of the family secret,’ aldus Juliet. ‘But we need to know more...’ Ze zegde ons haar hulp toe bij onze zoektocht.

In de jaren die volgden deelden we onze ontdekkingen over Manet en Suzanne met haar. We bezochten musea en archieven. Stoffige dossiers werden door archivariissen uit kasten bevrijd. In ondergrondse depots flikkerde het TL-licht aan. Oude dagbladen werden op imposante tafels voor ons uitgespreid. Tedere brieven werden aan onze ogen toevertrouwd. Met witte handschoenen aan en een vergrootglas in de hand bestudeerden we tekeningen van onschatbare waarde.

Maar hoe, zo vroegen we ons af, brengen we een verzameling kunsthistorische feiten en gebeurtenissen bijeen zonder dat het stoffig wordt? We ontdekten in die dagen dat de auteur, dichter en vertaler J. Bernlef¹ in 1986 een gefingeerd gesprek schreef met Giorgio Morandi, een Italiaans schilder die gespecialiseerd was in stillevens. Deze gesprekken met de door hem bewonderde kunstenaar, die tijdens zijn leven nooit een interview heeft gegeven, inspireerden ons om dit boek ook in de vorm van een vraaggelicht te gieten. We bedachten een journalist en schonken hem een treinkaartje Parijs, waar we hem lieten aanbellen bij de Rue Saint-Dominique 94. De lezer, die als het ware plaatsneemt op de canapé in de salon, is getuige van de gesprekken tussen Madame Manet en deze Carel van Mander, zeventien middagen lang.

De ontmoetingen vinden plaats in 1905, een jaar voor Suzannes dood. Suzanne zit op haar praatstoel. Ze is slecht bij stem maar helder van geest en weet zich verrassende details te herinneren. Ze vertelt honderduit over de turbulente en boeiende periode in

---

¹ J. Bernlef in *gesprek met Giorgio Morandi* | Hoorspel KRO 18-1-1986.

het Parijs van de tweede helft van de 19de eeuw. Een tijdperk waarin grote veranderingen plaatsvonden op politiek, wetenschappelijk, sociaal en cultureel gebied. Haar verhalen zijn gebaseerd op historische bronnen en als zodanig ook verantwoord in de voetnoten. Gebeurtenissen uit haar leven met Édouard Manet worden opgetekend uit haar mond. Nu is het natuurlijk zo dat Ton van Kempen als kunsthistoricus zelf graag vertelt over die periode. Eigenlijk zit hij naast Suzanne, op de leuning van haar crapeaud en fluistert hij haar de verhalen in, om zo de journalist een luisterrijk beeld van Parijs te geven. De informatie is historisch verantwoord, het verhaal is fictie.

Datzelfde geldt voor de overdenkingen van de oude dienstbode die tussen de hoofdstukken zijn geplaatst. Het is een historisch feit dat de familie Manet een dienstbode had die hen decennia diende. Wij hebben deze Marie zelf ingekleurd. Zij luistert op de gang mee naar de gesprekken en ze leeft in haar eigen, kleine wereld, waarin ze zich overgeeft aan dagdromen en herinneringen. Nicoline hielp Marie het dienblad vasthouden en 's avonds, als Marie doodmoe van het boenen haar bed intuïmelde, stopte ze haar lekker strak in.

Ton van Kempen & Nicoline van de Beek
Culemborg, 2014

www.madamemanet.nl

PLACE DE CLICHY

MAAKT u zich geen zorgen, monsieur Van Mander, uw beide snorpunten zitten perfect. Maar als u er prijs op stelt dan haalt Marie de Hongaarse snorrenpommade voor u.

Dank u, dat is niet nodig.

Ik zag u wel in de spiegel kijken.

In Parijs hangen overal spiegels.

De Pariennes zien graag een spiegelbeeld van zichzelf. Zelfs in de ogen van een voorbijganger zien ze zichzelf gereflecteerd.¹

De spiegel komt uit Murano?

Ja, maar gekocht in Venetië.

U heeft de stad bezocht?

Ik was er lang geleden, samen met mijn man en de kunstschilder James Tissot.² De spiegel hangt echt aan de verkeerde wand, vindt u niet, monsieur Van Mander? Ik heb mijn zoon al meerdere malen gevraagd om hem op een betere plek te hangen, maar hij heeft nooit tijd. Het is slechts een kwestie van één stevige spijker. U begrijpt dat ik Marie met haar oude kromme benen niet meer vraag om op een fauteuil te klimmen.

Ik ken Venetië uitsluitend van de schilderijen van Canaletto en Guardi.³

Toe maar, u gooit met kunstenaarsnamen alsof het niets is.

Het zijn Italiaanse kunstschilders uit de achttiende eeuw die met name in Engeland zeer werden gewaardeerd om hun vedute, de Venetiaanse stadsgezichten. Ik verlang ernaar om de stad een keer te bezoeken.

Vermijd de zomer, want dan wordt u onherroepelijk belaagd

1 Benjamin / blz 66-70.

2 September-oktober 1875.

3 De Venetiaanse kunstschilders Canaletto (1697-1768) en Francesco Guardi (1712-1793) waren beroemd om hun stadsgezichten van Venetië, de zgn. vedute.

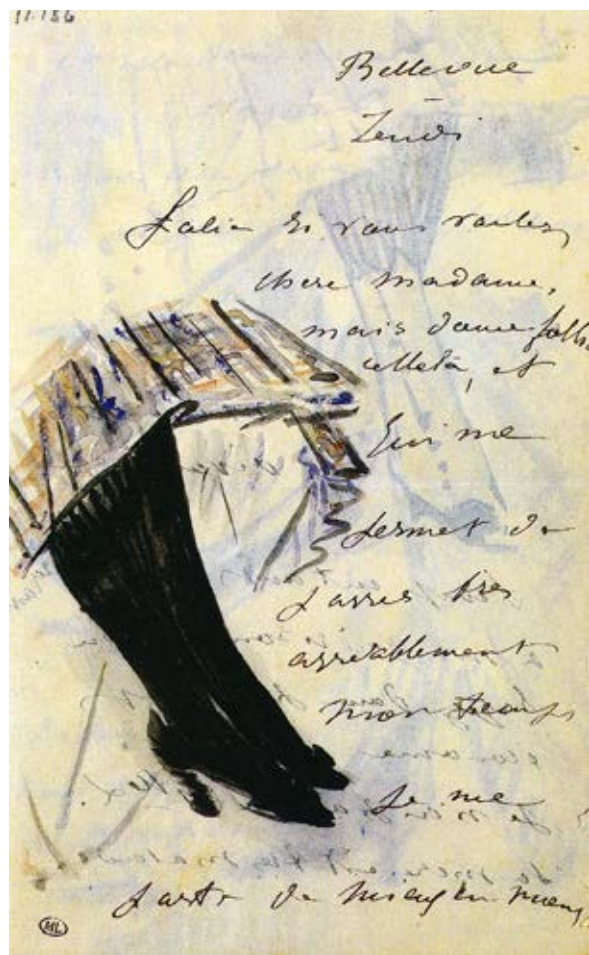

Édouard Manet
Café
1878-1880
Potlood en aquarel op papier /
18,5 x 11,9 cm
Musée d'Orsay, Parijs
Département des Arts graphiques
Musée du Louvre, Parijs

ries speelde een militaire kapel een vrolijke mars van Offenbach. Édouard nam plaats op een tuinstoel onder de walnotenbomen en neuriede zachtjes mee met de muziek.

Ik hoor het al. Een Hollander heeft niet het talent om een flaneur te worden. Maar ik onderbrak u. U was aan het vertellen dat u op het terras zat.

Daar werd Édouards aandacht getrokken door een demi-monde, een cocotte. Ze was zwaar gedecolleteerd en gemaquilleerd en lichtte instinctief haar rok een klein stukje op om een van haar laarsjes dicht te knopen. 'Mooi, een studietje van een been!' zei mijn man met gulzige ogen. 'Houden zo!' Hij beweerde dat je aan de manier waarop een vrouw haar voeten plaatste alles van haar kon afleiden. 'Verleidelijke vrouwen plaatsen hun voeten naar buiten. Verwacht

Édouard Manet
Lettre autographe à madame
Guillemet
Bladzijde 1
Aquarel en inkt op papier / 20 x
12,5 cm
Département des Arts
graphiques, Musée du Louvre,
Parijs

Édouard Manet
La Lecture de L'Illustré
1879-1880
Olieverf op doek / 61,2 x 50,7 cm
The Art Institute of Chicago

niets van een vrouw als de voeten naar binnenstaan,' zei hij.¹⁶ Hij trok zijn schetsboekje tevoorschijn, sloeg het open op een blanco pagina en pakte uit het vestzak van zijn colbert het kleine potlood dat met een gouden kettinkje aan het knoopsgat van zijn gilet was bevestigd.

Het potlood dat ik van u mag lenen!

Hij likte met het topje van zijn tong aan de stompe potloodpunt en begon geconcentreerd te schetsen, niet gestoord door het geroezemoes van stemmen en het glasgerinkel in de brasserie. Een bruinverbrande clochard met geamputeerd been vroeg om een aalmoes. Édouard hief zijn hand op als teken dat hij niet gestoord wilde worden en schetste verder. Zijn ogen flitsten tussen papier en straatbeeld. De schemering viel in en zachtjes begon het te regenen. Een verfrissende koelte verspreidde zich over het terras. De lantaarnopsteker stak de gaslampen aan. Het felle licht weer Spiegelde in de glimmende kasseien van de Place de Clichy.

¹⁶ Margaret Shennan / *Berthe Morisot: The First Lady of Impressionism* / Londen 2000 / blz 136.

Pot

Ik heb alle potten inmaak maar eens uit de kast gehaald. In de zomer en de herfst heb ik veel groente en fruit verwerkt. Perziken op lichte suikersiroop, mirabellen op eau de vie, kool in het zout, courgettes onder azijn, bramen in wijn. Wat er nu nog over is moet ik onderhand even nakijken. Ik heb weleens gehad dat zo'n glazen fles met een enorme knal uit elkaar spatte. Het appelsap droop van de muren en er hing een geur van gist in de keuken alsof ik in een boomgaard stond van een boer die de oogst niet aankon. Kijk, deze pot bijvoorbeeld, de snijbonen op zout, die gaat niet goed. Het zout ligt kruimelig bovenop. De steen die op het schoeltje ligt had zwaarder moeten zijn. Dan drukte het gewicht het vocht uit de boontjes, dat vocht had zich gemengd met het zout en dat zoute water had de stukjes groen en eetbaar gehouden. Nu kleuren de boontjes akelig bruin. Het ruikt ook muf en onaangenaam in die pot. Ik zal even naar madame lopen wat zij vindt: weggoien of toch liever nog verwerken? Ik sta al met de deurklink in mijn hand als ik hen hoor praten. Madame vertelt over Venetië. Ja hoor, weer dat verhaal van die piano op die boot natuurlijk. Hoe vaak ze dát niet al verteld heeft! Ik laat hen maar, ik gooi die boontjes wel weg.

Terug in de keuken kijk ik naar de tafel met alle flessen, potjes en potten. Het leven zou heel anders geweest zijn als madame eerder was overleden dan monsieur. Hij was hier aangeschoven in de keuken, hij had een stuk brood afgesneden en een lekker brok kaas erbij gepakt, zich een glas ingeschonken en de inmaak, pot voor pot, fles voor fles zitten bekijken. Daarna had hij gevraagd naar de kleuren van de markt. En ik zou beginnen:

'Het groen van peterselie die niet meer vers is..., de kleur rood van een kam van een dode haan..., het blauw van de lel van een kalloen..., het gelig wit van stroeve asperges..., zwart haar dat kleurt naar grijs..., het witgeel van verse boter..., de kleur van kamillethee..., het grijspaars van pruimen.' Direct daarna: 'De purperen tint van verse donkere kersen.'

Édouard Manet
Trois prunes
8-10-1880
Aquarel en inkt op papier /
18,4 x 12,7 cm
PC

Het was een spel. Hij hield zijn ogen gesloten, proefde de kleur en knikte als hij het voor zich zag. Maar toen ze ons een keer betrapte, heeft ze hem weggejaagd. Hij ging.

Ik pak een fles abrikozen op brandewijn en loop ermee naar het venster. Dat licht in het glas; gewoon goud als je erdoorheen kijkt!

Dit is het klusje dat ik als klein meisje in Coullons al zo graag met moeder deed. De hele voorraad keurig rangschikken en daar na afloop dan tevreden naar kijken. Het is vreemd om te bedenken dat ik moeder nu al tientallen jaren heb overleefd. En dat Bertrand, naar Parijs gekomen toen ik hier met monsieur en madame Giton was komen wonen, de straten van de stad afschuimt en z'n eigen ellende verdrinkt. Mijn broer een zwerver.

Even kijken, deze, wat is het eigenlijk, het etiket is vochtig geworden. O, hier, artichaut, artisjokharten in olie. Die zet ik rechtsachter.

Het had ook anders kunnen gaan. Ik ben bij een goede familie terechtgekomen, uhm, besjes liefst bij elkaar vooraan, een familie met genegenheid voor elkaar en goede manieren. Gelukkig ben ik nooit geslagen, zoals met Jeanne is gebeurd, misschien wel veel vaker dan ze me heeft willen vertellen. Schorseneren, ik ben er niet gek op, kan er achterin nog wel bij. Ik had evenzogoed zo'n vrouw kunnen worden die buiten voor een deur wacht: lachje om haar mond, ogen donker omrand, bloesje strak om haar boezem, benen in zijden kousen, en haar hartenklop ergens diep onder haar navel.

Ach, nog een abrikozen op brandewijn! Ik neem gewoon een glaasje, hoor, je moet toch in de gaten houden of een en ander niet bederft.

Nee, ik diende een keurige familie, een familie met hoop op erkenning. De lijn van onze levens werd doorbroken door dat onverwachte einde voor monsieur Édouard. Daarna moesten wij verder zonder zijn élan, zonder de verhalen en ideeën waar hij mee thuiskwam en zonder de kus op haar haren, waarmee hij haar altijd begroette.

Mmm, ik had toch ook kersen op sterk water? Ja hier, ze zien er nog goed uit. Tenzij zoiets natuurlijk te sterk van smaak wordt – ik kan wel even proeven of het kaneelstokje eruit moet.

Daar zaten we dan na zijn overlijden. Twee vrouwen, achtergebleven, allengs ouder wordend. We moesten ons schikken: dan weer in een vochtig huis, dan weer ergens hoog op een verdieping, elkaar verdragend in ons gedeelde lot. Gaandeweg kwamen we elkaar meer nabij. 'Vriendinnen' kan ik natuurlijk niet zeggen, want ik ben personeel, maar het werd iets ertussenin. Lekkere kersen, goed dat

ik ze toen ontpit heb. Als madame terugkwam van een ontmoeting elders of een boodschap kwam ze ook thuis bij mij. Had zij daar behoefte aan, dan liet ze me bij zich zitten en pakte mijn onderarm, die ze zachtjes wreef. Soms zei ze: 'Marietje toch...!', doelend op de reuma onder mijn huid. Maar vaak waren haar gedachten elders. Ik zei dan hoofdschuddend: 'monsieur Édouard...' en dan knikte ze beamend.

Rozijnen op rum, naar een recept uit Holland. Ik zal een glaasje voor haar maken, dan kan ze dat lekker oplepelen.

Soms begin ik aan de gedachte dat ik wellicht ook grootmoeder had kunnen zijn, of nog een generatie daarboven, met een eigen familiegeschiedenis. Meestal ga ik dan maar 'Pets de nonnes', nonnenscheetjes prepareren. Daarvoor moet ik alle ingrediënten zo goed afwegen dat ik alleen nog maar gedachten aan bloem, boter en suiker in mijn hoofd heb. Zo kan ik die bel in mijn buik negeren, want die is – denk ik – gevuld met tranen en wat er gebeurt als ik die echt ga voelen weet ik niet, maar ik word wel steeds sentimenteler. Als ik van dat bedrag van monsieur Van Mander een lieve man kon kopen zou ik het vandaag nog doen. Eindelijk aangeraakt te worden! Ik heb daar altijd zo naar verlangd.

Even de rozijnen brengen. Daarna doe ik de potjes met jam nog even en dan is het weer op orde.

Monsieur Zola houd ik in herinnering als een dierbaar mens. Bij het bedienen in de salon, ving ik vroeger vaak woorden op die ik niet begreep. Monsieur Zola verklaarde die woorden dan voor me. Toen het bericht kwam van zijn vreemde dood, verloor ik werkelijk een vriend. Wie zou nu mijn hand nog vasthouden?

Als de jonge opvolger van docteur Marjolin mijn lichaam onderzoekt en zijn huid de warme plekken rond mijn gewrichten voelt, bijt ik mijn tong kapot. Niet van de pijn, want daar ben ik mee vergroeid.

WIE IS WIE

Deze biografielijst geeft achtergrondinformatie over belangrijke personen die in de tekst voorkomen.

BETEKENIS VAN DE AFKORTINGEN: AN - Archives Nationale, Parijs / BNF - Bibliothèque nationale de France, Parijs / MO - Musée d'Orsay, Parijs / MET - The Metropolitan Museum of Art, New York / ML - Musée du Louvre, Parijs / MMM - Musée Marmottan-Monet, Parijs / NGA - National Gallery of Art, Washington D.C. / NGL - The National Gallery, Londen / PC - Privécollectie / PMM - Prado Museum, Madrid / PML - The Pierpont Morgan Library, New York.

Adam, Ambroise / 1800-1885

Franse burgemeester van Clichy en Rozay en Brie. Senator van het Departement de Seine-et-Marne. Aangetrouwde familie van Edmond Fournier, de oom van Manet.

Manet / *Ambroise Adam au jardin de Pressagny* 1861 / PC.

Ambre, Émilie / 1854-1898

Amerikaanse operazangeres. Manet ontmoette haar in 1879. Ze maakte haar debuut in Parijs in de opera's *La Traviata* (in de rol van Violetta) en *Aïda* (gedirigeerd door Verdi). In 1879-1880 toonde zij Manets *L'Exécution de l'empereur Maximilien* in New York en Boston. In 1880 huurde Manet een huis van Ambre in Bellevue.

Manet / *Portrait Émilie Ambre* 1879-1880 / The Philadelphia Museum of Art.

Alexis, Paul / 1847-1901

Franse journalist, schrijver en dramaturg. Vriend en biograaf van Émile Zola. Alexis' verhaal *Après la bataille* (1880) speelt zich af tijdens de Frans-Pruisische oorlog van 1870-1871.

Andrée, Ellen / 1857-1925

Franse actrice en schildersmodel. Manet / *La Prune* 1877-1878 / NGA en *Chez le père Lathuille* 1879 / Musée des Beaux-Arts, Tournai.

Astruc, Zacharie / 1833-1907

Franse beeldhouwer, schrijver, dichter en componist. Astruc was een belangrijke figuur in het culturele leven van Frankrijk gedurende de 2e helft van de 19de eeuw. Hij was een grote kenner van de Spaanse kunst en cultuur en herkende als een van de eersten het grote talent van Manet. Astruc was een van de leidende figuren van het Japonisme in Frankrijk. Astruc gaf in 1865 de naam *Olympia* aan Manets schilderij.

Manet / *Portrait Zacharie Astruc* 1866 / Kunsthal, Bremen.

Balleroy, Albert de / 1828-1872

Franse kunstschilder. Zijn specialisme was jachtaferelen. Van 1856 tot 1858 deelde hij samen met Manet het Parijse atelier in de Rue Lavoisier (8e arr.).

Balzac, Honoré de / 1799-1850

Franse schrijver. Balzac wordt wel beschouwd als de grondlegger van de realistische roman. Zijn *La Comédie humaine* (1829-1844) is een reeks romans, geschreven met de bedoeling om een volledig beeld te geven van de Franse maatschappij na de val van Napoleon Bonaparte.

Banville, Théodore de / 1823-1891

Frans journalist, toneelschrijver en dichter. Hij was een belangrijke vertegenwoordiger van de Parnassiens (*l'art pour l'art*). Zijn werk had grote invloed op o.a. Rimbaud en Baudelaire. De Banville was de spil in Manets artistieke en literaire wereld.

Bartholdi, Auguste Frédéric / 1834-1904

Frans Schilder en beeldhouwer van standbeelden in New York (*Statue of Liberty*), Parijs, Colmar, Belfort (*Lion*) en Langres (*Statue de Denis Diderot*).

Baudelaire, Charles / 1821-1867

Frans dichter en kunstcriticus. Hij was de belangrijkste persoon in de ontwikkeling van Manet als kunstenaar. Baudelaire pleitte ervoor dat de kunstenaar zich zou bezighouden met *La vie moderne* in de grote stad. Baudelaire zocht naar de esthetica van de pure poëzie. Schoonheid die via de fantasie werd waargenomen. Zijn beroemdste werk is de dichtbundel *Les Fleurs du mal* (1857). Hij vertaalde het oeuvre van de schrijver Edgar Allan Poe. Zijn maîtresse was Jeanne Duval.

Manet / ets *Charles Baudelaire* 1869 en ets *Charles Baudelaire en-profil* 1869.

Baudry, Paul / 1828-1886

Frans schilder. Baudry schilderde in een academische stijl en was verantwoordelijk voor de decoraties in de foyer van Garniers Opéra in Parijs.

Bazille, Frédéric / 1841-1870

Frans kunstschilder van impressionistische landschappen en elegante taferelen. Zijn stijl werd beïnvloed door Manet en Courbet. Bazille onderhield vriendschappen met Monet, Sisley, Renoir en Manet. Tijdens de Frans-Pruisische oorlog van 1870-1871 werd hij doodgeschoten bij Beaune-la-Rolande.

Bazire, Edmond / 1846-1892

Vriend van Manet en zijn eerste biograaf: *Manet* / Parijs 1884.

Berthelier, Jean-François / 1830-1888

Frans acteur en tenor in de opéra-comique en opéra-bouffe. Hij werd beroemd door zijn optreden in 1855 in Offenbachs theater Bouffes Parisiens. Met zijn vertolkingen van chansons als *Pile ou face*, *Chanson de Fortunio*, *Docteur Puff* en *Miss Sensitive* werd hij razend populair in salons en concertzalen.

Blanche, Jacques-Émile / 1861-1942

Frans kunstschilder. Blanche werd vooral bekend als portrettist. Zijn bekendste portret is dat van zijn vriend, de schrijver *Marcel Proust* (1892) / MO. Zijn vrienden Manet, Degas en Fantin-Latour waren regelmatig te gast bij de familie Blanche.

Bosch, Jaime / 1826-1895

Spaanse gitarist. Manet ontwierp de cover van Boschs gitaarstuk *Plaine moresque* (*Dédiée à son ami É. Manet*).

Bracquemond, Félix / 1833-1914

Frans schilder, etser, graveur, keramist en houtsnijder. Hij speelde een leidende rol in de heropleving van de kunst van het etsen in Frankrijk. Hij trouwde in 1869 met de impressionistische schilderes Marie Braquemond. Bracquemond wordt beschouwd als een van de grondleggers van het Japonisme. Bracquemond verdedigde de impressionisten en was hecht bevriend met Degas en Manet. Zijn boek over tekeningen en kleur (1885) was van groot belang voor het werk van Vincent van Gogh.

Bracquemond, Marie / 1840-1916

Pseudoniem van Marie Quiverson. Frans kunstschilderes. Ze was een leerling van Ingres. Haar man dwarsboomde haar ontwikkeling, omdat hij tegen de impressionistische stijl was.

Brunet, Eugène / 1828-1921

Frans beeldhouwer van klassieke onderwerpen. In 1857 maakte hij samen met Manet een reis naar Florence. In 1861 trouwde Brunet met Caroline de Pène.

Parijs, 1905. Een Hollandse journalist belt aan bij de weduwe Manet. Met tegenzin doet de oude dienstbode hem open. Anderhalf uur later zit madame Manet met blossen op haar wangen: ze was weer even Suzanne Leenhoff in haar vertrouwde Zaltbommel! Ze nodigt de charmante jongeman uit terug te komen. Terwijl de dienstbode het vuil van jaren van de meubels verwijdert, blaast madame Manet het stof van haar herinneringen. Alles komt weer terug: de pianolessen die ze Édouard Manet gaf en hun geheime liefde. De eerste grote wereldtentoonstelling, de kunstrellen, en de salonavonden waarop ze kunstenaars als Degas, Zola, Renoir en Monet ontving. Hoe ze model stond voor haar man Édouard Manet en bevriend raakte met de dichter Baudelaire.

Wanneer de journalist informeert naar de erfenis van wijlen haar man, stukt haar woordenstroom. De dienstbode is wat loslippiger, maar krijgt daar spijt van als ze zijn ware bedoelingen begrijpt.

Dit boek vol geruchtmakende schilderijen en oude foto's is te lezen als een roman, maar biedt evengoed een sprankelend kunsthistorisch tijdsbeeld, over de Impressionisten in het culturele centrum van de wereld. Niet alleen geeft madame Manet haar herinneringen aan haar man en zijn werk als kunstenaar, ze blijkt er ook een dubieuze rol in te spelen.

